

Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif

**KAJIAN GABUNGAN TULISAN "SQUARE KUFIC" DAN
MOTIF-MOTIF PUA KUMBU DALAM MENGHASILKAN
MUKATAIP YANG BARU**

Noor Fadillah Binti Rendek

Ijazah Sarjana Muda Seni Gunaan dengan Kepujian
(Teknologi Seni Reka Grafik)
2009

**KAJIAN GABUNGAN TULISAN "SQUARE KUFIC" DAN
MOTIF-MOTIF PUA KUMBU DALAM MENGHASILKAN MUKATAIP
YANG BARU**

NOOR FADILLAH BINTI RENDEK

Projek ini merupakan salah satu keperluan untuk
Ijazah Sarjana Muda Seni Gunaan dengan Kepujian
(Teknologi Seni Reka)

Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif
UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK
2009

BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS / LAPORAN

JUDUL: KAJIAN GABUNGAN TULISAN "SQUARE KUFIC" DAN
MOTIF-MOTIF PUA KUMBU DALAM MENGHASILKAN
MUKATAIP YANG BARU

SESI PENGAJIAN : 2008 / 2009

Saya NOOR FADILLAH BINTI RENDEK

Mengaku membenarkan tesis / Laporan * ini disimpan di Pusat Khidmat Maklumat Akademik, Universiti Malaysia Sarawak dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:

1. Tesis / Laporan adalah hak milik Universiti Malaysia Sarawak.
2. Pusat Khidmat Maklumat Akademik, Universiti Malaysia Sarawak dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Pusat Khidmat Maklumat Akademik, Universiti Malaysia Sarawak dibenarkan membuat pendigitan untuk membangunkan Pangkalan Data Kandungan Tempatan.
4. Pusat Khidmat Maklumat Akademik, Universiti Malaysia Sarawak dibenarkan membuat salinan tesis / laporan ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
5. * sila tandakan ☒

☐

SULIT

(mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan seperti termaktub di dalam AKTA RAHSIA RASMI 1972)

☐

TERHAD

(mengandungi maklumat Terhad yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

☐

TIDAK TERHAD

Disahkan

Tarikh :
Alamat tetap
Kampung Melayu,
94300 Kota Samarahan,
Sarawak.

Tarikh :

Catatan : * Tesis/Laporan dimaksudkan sebagai tesis bagi Ijazah Doktor Falsafah, Sarjana dan Sarjana Muda

* Jika Tesis/ Laporan ini SULIT atau TERHAD, sila lampirkan surat daripada pihak berkuasa / organisasi berkenaan dengan menyatakan sekali sebab dan tempoh tesis/laporan ini perlu dikelaskan sebagai SULIT atau TERHAD.

PENGESAHAN

Projek bertajuk **Kajian Gabungan Tulisan "Square Kufic" dan Motif-motif Pua Kumbu dalam menghasilkan mukataip yang baru** telah disediakan oleh **Noor Fadillah Binti Rendek** dan telah diserahkan kepada Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif sebagai memenuhi syarat untuk Ijazah Sarjana Muda Seni Gunaan dengan Kepujian **(Teknologi Seni Reka Grafik)**.

Diterima untuk diperiksa :

.....

(Puan Siti Shukhaila Shahrudin)

Pensyarah,

Jabatan Teknologi Seni Reka.

Tarikh:

PENAKUAN

Saya mengaku bahawa tiada bahagian daripada penyelidikan dalam disertasi ini telah digunakan sebagai bahan sokongan untuk sesuatu ijazah atau kelulusan sama ada kepada universiti ini atau institut pengajian tinggi lain.

.....

(Noor Fadillah Binti Rendek)

No. Matrik: 16845

Penghargaan

Bismillahirrahmanirrahim...

Alhamdulillah, bersyukur ke hadrat Allah S.W.T kerana dengan keizinan dan kehendakNya maka dapatlah kajian ini disiapkan dengan sempurna seperti mana yang dikehendaki. Sesungguhnya, peluang untuk menimba ilmu di Fakulti Seni Gunaan dan Kreatif, Universiti Malaysia Sarawak cukup bernilai dan bermakna terhadap saya. Di kesempatan ini, saya ingin mengucapkan setinggi penghargaan kepada pensyarah selaku penyelia pertama saya iaitu Puan Siti Shukhaila Shaharuddin kerana tidak pernah jemu untuk memberi pelbagai kritikan, sokongan, dan nasihat yang membina kepada saya sepanjang saya berada di bawah bimbingan beliau. Kepada En. Louis Ringah Kanyan, ribuan terima kasih saya ucapkan atas bimbingan dan tunjuk ajar yang telah diberi. Setinggi-tinggi penghargaan juga buat para pensyarah di Jabatan Teknologi Seni Reka di atas segala ilmu yang telah dicurahkan.

Buat insan tersayang iaitu ayahanda Rendek bin Bahap, Bonda Piah Hj Edi, dan kesemua ahli keluarga yang terlibat, terima kasih kerana begitu memahami dan sentiasa memberi sokongan serta semangat sepanjang pengajian saya di sini. Peluang ini juga saya ingin menyampaikan ribuan terima kasih kepada rakan-rakan seperjuangan kerana sentiasa membantu memberi idea dan cadangan untuk projek ini.

ISI KANDUNGAN

Isi Kandungan	Muka surat
Borang Pengesahan	i
Pengesahan	ii
Pengakuan	iii
Penghargaan	iv
Isi kandungan	v
Senarai gambar rajah	viii
Senarai jadual	xi
Abstrak	xii
Abstract	xiii

BAB 1

LATAR BELAKANG KAJIAN

1	Pengenalan	1
1.1.	Sejarah Awal Tipografi	
1.1.1	Jenis Penentu ukuran <i>Type Measurement</i>	4
1.1.2	<i>Legibility and Readability</i>	5
1.2	Tulisan Kufi	5
1.2.1	Sejarah Awal Tulisan Kaligrafi	5
1.2.2	<i>Square Kufic</i>	10
1.3	Pua Kumbu	11
1.3.1	Ringkasan proses asas dalam pembuatan pua 'ikat	15
1.4	Penyataan Masalah	20
1.5	Objektif Kajian	20
1.6	Skop Kajian	20

BAB 2

METODOLOGI PENYELIDIKAN

2.0	Pengenalan	21
2.1	Kaedah Kualitatif	21
2.1.1	Pemerhatian (<i>Complete Observation</i>)	21
2.1.2	Temubual (<i>Dramaturgical Interviewing</i>)	22
2.1.3	<i>Content Analysis</i>	22

BAB 3

HASIL DAPATAN KAJIAN

3.0	Pengenalan	24
3.1	Tulisan Kufi	25
3.2	Mengenal pasti persamaan dan perbezaan Tulisan Square Kufic	55
3.3	Karekter yang terdapat pada Tulisan Square Kufic	56
3.4	Pua Kumbu	57
3.5	Mengenal pasti persamaan dan perbezaan Motif-motif Pua Kumbu	60

BAB 4

CADANGAN REKAAN

4.0	Pengenalan	69
4.1	Karekter tipografi Kufua	69
4.2	Proses Rekaan	70
	4.2.1 Pua Kumbu	71
4.3	Lakaran Idea	72

BAB 5

PROPOSAL

5.0	Pengenalan	94
5.1	Konsep Rekaan	95

BAB 6

KESIMPULAN

6.0	Kesimpulan	104
-----	------------	-----

RUJUKAN

107

LAMPIRAN A

SENARAI GAMBAR RAJAH

BAB

Muka Surat

BAB 1

Gambar rajah 1: Jenis Penentu Ukuran	4
--------------------------------------	---

BAB 3

Gambar rajah 2: Inskripsi Nabatean.	26
Gambar rajah 3: Western Kufic	26
Gambar rajah 4: Bold Western Kufic	27
Gambar rajah 5: Eastern Kufic	28
Gambar rajah 6: Fatimid Kufic	28
Gambar rajah 7: Tulisan Kufi	29
Gambar rajah 8: Foliated Kufic	30
Gambar rajah 9: Tulisan Kufi	30
Gambar rajah 10: Knotted Kufic	31
Gambar rajah 11: Tulisan Kufi	32
Gambar rajah 12: Tulisan Kufi	33
Gambar rajah 13: Tulisan Kufi	34
Gambar rajah 14: Ornamental Kufic	34
Gambar rajah 15: Tulisan Kufi	35
Gambar rajah 16: Knotted Kufic	35
Gambar rajah 17: Tulisan Kufi	36
Gambar rajah 18: Foliated Kufic	37
Gambar rajah 19: Square Kufic	38
Gambar rajah 20: Bold Eastern Kufic	39

Gambar rajah 21: Eastern Kufic	40
Gambar rajah 22: Eastern Kufic	41
Gambar rajah 23: Knotted Kufic	42
Gambar rajah 24: Ornamental Kufic	44
Gambar rajah 25: Knotted dan Foliated Kufic	45
Gambar rajah 26: Square Kufic	46
Gambar rajah 27: Tulisan Kufi	48
Gambar rajah 28: Square Kufic	49
Gambar rajah 29: Eastern Kufic	50
Gambar rajah 30: Tulisan Kufi	51
Gambar rajah 31: Ornamental Kufic	52
Gambar rajah 32: Foliated Kufic	53
Gambar rajah 33: Foliated Kufic	54
Gambar rajah 34: Pua Kumbu	57
Gambar rajah 35: Pua Kumbu	58
Gambar rajah 36: Pua Kumbu	59

BAB 4

Gambar rajah 37: Pua Kumbu	71
Gambar rajah 38: Lakaran	72
Gambar rajah 39: Lakaran	73
Gambar rajah 40: Lakaran	74
Gambar rajah 41: Lakaran	75
Gambar rajah 42: Lakaran	76
Gambar rajah 43: Lakaran	77
Gambar rajah 44: Pua Kumbu	78
Gambar rajah 45: Lakaran	79
Gambar rajah 46: Square Kufic	80
Gambar rajah 47: Lakaran	81

Gambar rajah 48: Lakaran	82
Gambar rajah 49: Lakaran	83
Gambar rajah 50: Lakaran	84
Gambar rajah 51: Lakaran	85
Gambar rajah 52: Lakaran	86
Gambar rajah 53: Lakaran	87
Gambar rajah 54: Lakaran dan teknik	88
Gambar rajah 55: Lakaran	89
Gambar rajah 56: Lakaran	90
Gambar rajah 57: Lakaran	91
Gambar rajah 58: Lakaran	92
Gambar rajah 59: Lakaran	93
Gambar rajah 60: Anatomi Kufua “Uppercase”	94
Gambar rajah 61: Anatomi Kufua “Lowercase”	95

BAB 5

Gambar rajah 62: Square Kufic	96
Gambar rajah 63: Perkataan Kufua	96
Gambar rajah 64: Poster	97
Gambar rajah 65: Square Kufic	98
Gambar rajah 66: Perkataan Kufua	98
Gambar rajah 67: Poster	99
Gambar rajah 68: Square Kufic	100
Gambar rajah 69: Perkataan Kufua	100
Gambar rajah 70: Poster	101
Gambar rajah 71: Pua Kumbu	102
Gambar rajah 72: Perkataan Kufua	102
Gambar rajah 73: Poster	103

SENARAI JADUAL

BAB	Muka Surat
BAB 3	
Jadual 1: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan tulisan “Square Kufic”	55
Jadual 2: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu	61
Jadual 3: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu	62
Jadual 4: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu	63
Jadual 5: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu.	64
Jadual 6: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu.	65
Jadual 7: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu.	66
Jadual 8: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu.	67
Jadual 9: Mengenal pasti persamaan dan perbezaan pua kumbu.	68

Abstrak

Matlamat kajian ini untuk mereka bentuk satu mukataip baru yang menggabungkan ciri-ciri tulisan “Square Kufic” dan motif-motif Pua Kumbu Sarawak. Kaedah kajian adalah melalui pemerhatian yang menekankan kepada ciri-ciri fizikal muka taip, tulisan “Square Kufic” dan motif-motif Pua Kumbu Sarawak. Muka taip baru yang bakal terhasil dari kajian ini akan dinilai dan disahkan dari segi tahap ‘*Legibility*’ dan ‘*Readability*’ penggunaannya di dalam tipografi.

Abstract

This research aims to study and design a set of font from combination of Square Kufic style and the motive of Sarawak's Pua Kumbu. Research methodology is conducted by observation the physical of characteristic of both motives. As a result a new font will be created and this font will be validated for its legibility and readability level.

SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

10,000 - 400 Sebelum Masihi

→ Bermulanya penulisan.

Kita mula menjelajahi sejarah penulisan semenjak daripada zaman batu dahulu lagi, dengan mempamerkan penulisan berbentuk lukisan di dalam dinding-dinding gua, dan ukiran-ukiran batu. Kadang kala ukiran dan lukisan yang ditinggalkan mereka kebanyakan berupa bentuk seperti gambar seperti lukisan yang mudah untuk menggantikan ayat dan ada masanya, berupa dalam bentuk *ideogram* iaitu imej yang menggambarkan satu idea atau satu konsep.

Gambarajah 1

Lukisan di dalam gua di Lascaux pada zaman paleolitik. Gambarajah ini dipercayai ditemui pada zaman paleolitik.

SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

3000 Sebelum Masihi

→ Permulaan penulisan masyarakat Sumeria.

Gambarajah 2

Sumeria menggunakan penulisan yang berbentuk gambar di atas ketulan tanah liat yang di mampatkan seperti tablet bagi mencatatkan rekod yang kekal. Bermulanya perkembangan penulisan yang menggunakan teknik mengukir.

SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

3000 Sebelum Masihi

→ *Egyptian Hieroglyphics*

Bermulanya penulisan bagi masyarakat di Mesir. Hasil penulisan masyarakat Mesir mempunyai ciri yang sama seperti masyarakat Sumeria. Menerapkan ciri-ciri *Pictograms*, dan pengabungan *Pictographs*, *ideograms*, dan *Phonograms*.

Gambarajah 3

Egyptian Hieroglyphics

SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

1800 Sebelum Masihi

Chinese Calligraphy

Tulisan purba China mula terhasil sekitar 1800 sebelum masihi apabila Ta'ang Chieh telah mendapat ilham untuk membuat tulisan dari tapak kaki dan kesan cakaran binatang dan burung untuk menghasilkan gaya tulisan yang mempunyai ciri-ciri yang tersendiri. Hasil daripada ilham itu terciptanya tulisan kaligrafi China.

Gambarajah 4

Shang Dynasty inscribed oracle bone.

Berdasarkan buku “*Exploring Typography*” hasil penulisan *Tova Rabinowitz*, diterbitkan oleh Syarikat *Thomsan Delmar Leraning*, (2006).

SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

100 Sebelum Masihi

→ Sistem penulisan terawal

Masyarakat Roman telah menggunakan abjad latin seperti yang kita gunakan sekarang, namun tulisan roman ini dipercayai telah berkembang daripada gabungan tulisan Yunani Semantic dan terdapat pengaruh dari Itali.

Gambarajah 5

Roman square capitals yang di ambil dari ukiran yang terdapat pada *Trajan*

Column di Rome.

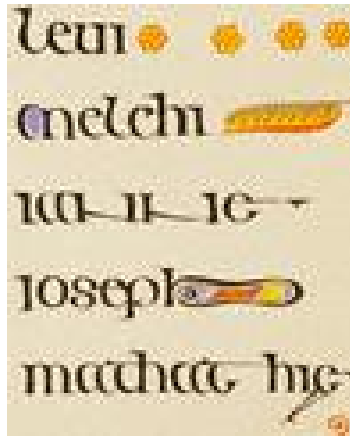
SEJARAH TIPOGRAFI

KRONOLOGI

400 Sebelum Masihi

Perkembangan tulisan tangan abad pertengahan

Bermulanya perletakkan jarak pada penulisan bagi membezakan diantara setiap abjad yang akan ditulis. Bertujuan untuk memudahkan pembaca untuk membaca. Pada zaman pertengahan lebih menerpkan ciri-ciri hiasan pada hasil penulisan mereka. Dari sini bermulanya hasil penulisan yang bercetak. Seterusnya bermulanya era kepelbagaian jenis dan teknik bagi menghasilkan sesuatu tipografi yang mempunyai perbezaan dan keistimewaan yang tersendiri.

Gambarajah 6

Insular half-uncials berdasarkan dari *The Book of Kells*.

© Stapleton collection/CORBIS.

BAB 1

LATAR BELAKANG KAJIAN

1. PENGENALAN

1.1 Sejarah Awal Tipografi

Berdasarkan buku “*Exploring Typography*” hasil penulisan Tova Rabinowitz, diterbitkan oleh Syarikat Thomsan Delmar Leraning, (2006), beliau mengatakan bahawa tipografi secara amnya didefinisikan sebagai satu pembelajaran, dan penggunaan set rekaan yang mempunyai penggunaan abjad yang berulang-ulang.

Tipografi telah mengalami evolusi daripada skrip tulisan, namun perkembangan yang drastik pada era teknologi percetakan sama sekali telah mengubah hala tuju sesuatu sifat komunikasi dan penulisan, dan tipografi telah menerapkan ketepatan pada sifat-sifat yang lebih jelas akan maksud penggunaannya.

Berdasarkan buku “*Exploring Typography*”, kita mula menjelajahi sejarah penulisan semenjak daripada zaman batu dahulu lagi, dengan mempamerkan penulisan berbentuk lukisan di dalam dinding-dinding gua, dan ukiran-ukiran batu yang telah ditinggalkan kepada kita oleh manusia zaman dahulu dengan bertujuan

untuk merekod segala perjalanan yang telah dilalui oleh mereka. Kadang kala ukiran dan lukisan yang ditinggalkan mereka kebanyakan berupa bentuk seperti gambar seperti lukisan yang mudah untuk mengantikan ayat dan ada masanya, berupa dalam bentuk *ideogram* iaitu imej yang menggambarkan satu idea atau satu konsep.

Orang Sumeria yang tinggal pada zaman Mesopotamia menggunakan lukisan berbuku untuk melukis atau menggunakan gambar di atas ketulan tanah liat yang di mampatkan seperti tablet bagi mencatatkan rekod yang kekal bagi sesuatu urusan yang berkaitan dengan perniagaan. Sepanjang 2500 sebelum masihi, orang-orang Sumeria telah mengadaptasikan teknologi ini dan konsep inovasi yang lebih memudahkan sesuatu bentuk penulisan. Mereka telah membangunkan sistem tulisan yang dipanggil "*cuneiform*", dimana bentuk "*wedge*" (bersegi dan bulat) yang telah diukir diatas tanah liat seperti tablet dan menggunakan "*stroke*" tulisan yang halus dan menjadikannya "*ideogram*". Ini membolehkan senarai bagi simbol untuk tulisan itu lebih mudah untuk diingat dan digunakan.

Tulisan bagi orang Mesir juga bermula dari "*pictogram*" dan berubah menjadi kombinasi yang kompleks dan seni tulisan yang berbentuk bergambar dan "*ideogram*" dalam masa lebih dari 3000 tahun.

Tulisan purba China mula terhasil sekitar 1800 sebelum masihi apabila Ta'ang Chieh telah mendapat ilham untuk membuat tulisan dari tapak kaki dan kesan cakaran binatang dan burung untuk menghasilkan gaya tulisan yang mempunyai ciri-ciri yang tersendiri. Hasil daripada ilham itu terciptanya tulisan kaligrafi China.

Orang Roman telah menjajah Yunani Kuno dan diantara kekayaan yang telah dirampas adalah keseluruhan perpustakaan-perpustakaan dan orang Roman telah menggunakan abjad latin seperti yang kita gunakan sekarang, namun tulisan roman ini dipercayai telah berkembang daripada gabungan tulisan Yunani Semantic dan terdapat pengaruh dari Itali.

Tulisan masyarakat Celtic turut diberikan perbaharuan apabila mereka mula menambahkan ruang diantara ayat dan menjadikan ayat mudah untuk dikenali dan mudah untuk dibaca. Di dalam era ke 16, tulisan yang lebih mudah dan nyata mula digunakan secara meluas di Perancis. Tulisan ini dipanggil tulisan gaya lama. Akhirnya telah menjadi tulisan yang memenuhi piawaian di Eropah dan dunia baru.